

บทที่ 10

วัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย และวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย

วัฒนธรรม

- ลักษณะทั่วไปของวัฒนธรรม 241
- ความหมายคำว่า วัฒนธรรม 241
- นิยามวัฒนธรรมตามนัยแห่งสังคมศาสตร์ 243
- เนื้อหาวัฒนธรรม 244
- การจัดประเภทวัฒนธรรม 245

วัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย

- ลักษณะทั่วไป 248
- ความหมายของวัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย 250
- การเกิดวัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย 251
- สาเหตุการเกิดวัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย 252
- การขยายตัวของวัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย 254

วัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย

- ลักษณะทั่วไป 256
- ความหมายวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย 257
- การนำมาใช้กับสังคม 258
- องค์ประกอบวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย 261
- รูปแบบของวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย 261
- กำเนิดวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย 262

1. สามารถอธิบายองค์ประกอบวัฒนธรรมอันมีผลต่อสังคมไทย
2. สามารถเปรียบเทียบวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมตะวันตกได้
3. สามารถนำวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยได้

จุดประสงค์

จุดประสงค์ของบทเรียนนี้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมอันมีผลต่อสังคมไทย และสามารถเปรียบเทียบวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมตะวันตกได้ และสามารถนำวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยได้

“วัฒนธรรม” คือ ระเบียบวิธีปฏิบัติ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ซึ่งได้แก่ ทัศนคติ ค่านิยม ระเบียบวิธีปฏิบัติ และพฤติกรรม

สาระสำคัญ

บทที่ 10

บทที่ 10

วัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัย และวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย (Secular and Sacred Cultures)

วัฒนธรรม

1. ลักษณะทั่วไปของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม เป็นสัญลักษณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นเครื่องแสดงให้เห็น ประจักษ์ในรูปของการแสดงออกให้ปรากฏโดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ทางสังคมศาสตร์ เราเรียกว่า “พฤติกรรม” การแสดงออกดังกล่าวนี้ เป็นมรดกหรือผลสืบทอดกันต่อ ๆ มา เรื่อย ๆ แบบลูกโซ่ โดยมีสังคมเป็นตัวรองรับ หรือเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมนั้น ๆ ในการ มองวัฒนธรรม เรามักจะมองกันที่ความสวยงาม รูปทรง การแสดงออก เป็นต้น

เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อการศึกษา ควรจะทำความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมก่อนว่า วัฒนธรรมนั้นคืออะไร มีรูปแบบและขอบเขตอย่างไร

2. ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม”

วัฒนธรรม แสดงถึงผลเบ็ดเสร็จแห่งการสร้างสรรคของมนุษย์ ผลที่รวบรวมนี้ ได้จากการเคยประสบเหตุการณ์ของกลุ่มชน จวบจนถึงปัจจุบัน¹ (สุชีพ ปุญญาณูภาพ: วัฒนธรรมวิทยา, น. 26) วัฒนธรรม เป็นกฎเกณฑ์และความคิดถึงวิธีที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่น ได้, วิธีใช้วัตถุที่เกี่ยวข้องเนื่องกับเหตุแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วิธีปฏิบัติต่อร่างกายของเรา และ

¹สุชีพ ปุญญาณูภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, (พระนคร, ประพาสต้น, 2500), น.26

วิธีจัดระเบียบเรื่องราว อันจะต้องประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิตนั้น ส่วนใหญ่ได้วางหลักและเตรียมไว้ล่วงหน้าแล้ว ก่อนที่จะมาเกิดในโลก แบบแผนแห่งความคิดและการกระทำภายในสังคมดังกล่าว รวมเรียกว่า วัฒนธรรม²

ตามปกติ ทางสังคมศาสตร์ เราใช้ความหมายของวัฒนธรรม 2 ประการด้วยกัน คือ

1. หมายถึงสิ่งที่ดำรง - สิ่งที่ได้รับการปรุงแต่งให้ดีแล้ว เช่น ภาพวาด ดนตรี วรรณคดีที่อมตะ เป็นต้น

2. หมายถึงขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เช่น พิธีโกนจุก บวชนาค สงกรานต์ เป็นต้น

3. เป็นวัฒนธรรมตามความหมายนัยแห่งสังคมศาสตร์ มีความหมายกว้างมาก ความหมายด้านนี้มุ่งทางพฤติกรรมเป็นส่วนใหญ่ อันได้แก่กระสวนพฤติกรรม ผลงานของมนุษย์ การสื่อสารกันด้านต่าง ๆ อันอาจทำให้เข้าใจสื่อความหมายกันได้, วิถีชีวิตของแต่ละสังคม ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อสนองความจำเป็นในการอยู่รอดของสังคม เป็นต้น³

ตามนัยนี้ ตามความหมายที่ 1 แสดงให้เห็นผลผลิตอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนที่ 2-3 แสดงให้เห็นด้านพฤติกรรมทางสังคมมากกว่าอย่างอื่น ทั้งนี้ เราพิจารณาด้านสังคมศาสตร์ ซึ่งมองในลักษณะกลาง ๆ ไม่ได้มุ่งไปที่จุดใดจุดหนึ่งโดยเฉพาะ

ฉะนั้น ความหมายของวัฒนธรรม เมื่อสรุปแล้วจะทำให้เราได้ทราบความหมายดังนี้ :-

ตามความหมายข้อที่ 1 วัฒนธรรมมุ่งในด้านผลผลิตอันเกิดจากมนุษย์ในรูปแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งถือเป็นผลงานของมนุษย์เอง และรวมไปถึงมรดกทางวัฒนธรรมอีกด้วย

ตามความหมายข้อที่ 2 วัฒนธรรมมุ่งในด้านรูปแบบพฤติกรรมของสังคมเป็นส่วนใหญ่ โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เพื่อให้มีการแสดงออกในด้านพฤติกรรมตามรูปแบบต่าง ๆ

ตามความหมายที่ 3 เป็นวัฒนธรรมที่เน้นในด้านสังคมศาสตร์ ซึ่งแสดงออกถึงความ เป็นไปของสังคมในด้านต่าง ๆ

²สุชีพ ปุญญานุภาพ, *เรื่องเดียวกัน*, (อ้างแล้ว), น.27

³บรรพต วีระชัย : *สังคมวิทยา มานุษยวิทยาเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร, ร.พ.มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520),

3. นิยามวัฒนธรรมตามนัยแห่งสังคมศาสตร์

ตามนัยแห่งสังคมศาสตร์ ถือว่าวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงโดยต่อเนื่องกันของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และผลผลิตของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (ซึ่งรวมถึงทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ และวัตถุประสงค์ต่าง ๆ) ซึ่งทุกคนมีส่วนร่วมและถ่ายทอดกันได้ในระหว่างบรรดาสมาชิกของสังคม⁴ นอกจากนี้ การนิยามวัฒนธรรมตามนัยแห่งสังคมศาสตร์ ที่เราถือว่าเป็นพฤติกรรมนั้น หากจะพิจารณาโดยแยกย่อยแล้ว จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้.-

3.1 วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ (Learned behavior) ถือว่าเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการที่ได้ประสบสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว เกิดการเรียนรู้ซึ่งมีขึ้นโดย

ก. การรู้ตัวหรือรู้สำนึก (Conscious) เป็นการรู้ตัวว่า ขณะนี้กำลังกระทำอะไรอยู่ หรือพูดง่าย ๆ ก็เป็นการรู้ตัวโดยมีสติเป็นตัวกำกับหรือควบคุมอยู่

ข. การไม่รู้สึกรู้ตัว หรือไร้สำนึก (Unconscious) เป็นการกระทำตามโดยไม่รู้ตัวในรูปของการลอกเลียนแบบ (imitation) เช่น การเอาอย่างบิดามารดา การเลียนแบบเพื่อนฝูง เป็นต้น

หากพิจารณาวัฒนธรรมในแง่ของการแสดงออก เราอาจพบวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแสดงออกในลักษณะ

ก. พฤติกรรมชัด (Overt behavior) เป็นพฤติกรรมที่เราสามารถมองเห็นได้ในรูปของอริยาบถต่าง ๆ คือ การยืน เดิน นั่ง นอน

ข. พฤติกรรมแอบแฝง หรือรู้ได้ยาก (Covert behavior) เป็นพฤติกรรมที่เราไม่สามารถจะเห็นด้วยตาได้ เช่น การวางโครงการต่าง ๆ ความรัก ความชัง การนับถือศาสนา เป็นต้น

เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมที่เราเข้าใจกันว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้นั้น จึงเป็นวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง

3.2 วัฒนธรรม เป็นรูปแบบ หรือเป็นกระบวนการแห่งพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ (Patterns of learned behavior) เป็นกระบวนการของพฤติกรรมที่แสดงให้เห็น

3.2.1 ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่มีต่อกัน อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันตามฐานะและโอกาส

⁴บรรพต วีระชัย, อ้างแล้ว (เรื่องเดียวกัน), น.44

3.2.2 พฤติกรรมของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป เมื่อมีการติดต่อกัน อันเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่ต่างมีต่อกัน

3.2.3 วิธีแห่งการดำรงชีวิต อันเป็นแบบแห่งการอยู่รอดในสังคม

3.3 ผลผลิตทางพฤติกรรม (the products of behavior) อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สังคมได้สร้างขึ้น และมีการยอมรับมาปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ทัศนคติ การติดในค่านิยม ความเชื่อ เป็นต้น

3.4 สิ่งที่สมาชิกของสังคมมีส่วนเป็นเจ้าของ คือสมาชิกของสังคมทุกคน เกิดความรู้สึกว่า ได้เข้ามาร่วมโดยการเป็นเจ้าของ เกิดความรักพรรคพวกในกลุ่มเดียวกัน จะเห็นได้จากปฐมสัมพันธ์ เป็นต้น

3.5 มีการถูกส่งต่อหรือได้รับการถ่ายทอด เช่น การส่งทอดจากผู้ใหญ่สู่ผู้เยาว์ หรือการถ่ายทอดโดยการส่งต่อไปยังบุคคลอื่น ๆ เป็นต้น

3.6 มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิตย์ อันแสดงให้เห็นความไม่คงที่ของวัฒนธรรม เป็นต้น⁵

4. เนื้อหาของวัฒนธรรม

ในการจัดเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของสังคมแต่ละสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในสังคมนั้น ๆ ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงวัฒนธรรมแล้ว เขาจะหมายถึงรูปแบบทางพฤติกรรมที่สังคมใช้กันอยู่แต่ละกลุ่ม แต่ละสังคม ในที่นี้ ขอแบ่งเนื้อหาของวัฒนธรรมที่มีใช้กันอยู่ทั่ว ๆ ไปออกเป็น 4 ประการ คือ-

4.1 คติธรรม คือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ : ทัศนคติ ความเชื่อศาสนา เป็นต้น

4.2 เนติธรรม คือวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบ ประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย

4.3 วัตถุธรรม คือวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น ที่เกี่ยวกับการกินดี อยู่ดี เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน และอื่น ๆ

⁵บรรพต วีระชัย, อ่างแล้ว (เรื่องเดียวกัน), น.45-49

4.4 สหธรรม คือวัฒนธรรมทางสังคม นอกจากหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้นักอยู่ร่วมกันเป็นผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันแล้ว ยังรวมทั้งระเบียบมารยาทที่ติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสังคม⁶

โดยทั่ว ๆ ไป การจัดเนื้อหาทางวัฒนธรรมตามหลักสากลนิยม จะแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 อย่าง ตามคุณสมบัติและรูปแบบของมัน คือ.-

ก. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) ได้แก่ ผลผลิตทางวัฒนธรรม ที่เราสามารถมองเห็นได้ด้วยตา เช่น อาคาร สถานที่ สิ่งของ สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ

ข. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material culture) ได้แก่ ความเชื่อทางศาสนา ความรู้สึกนึกคิด อุดมการณ์ เป็นต้น

5. การจัดประเภทวัฒนธรรม

ในการจัดวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ นั้น นิยมจัดสนองความจำเป็นของสังคมว่า วัฒนธรรมเหล่านั้นมีความจำเป็นต่อสังคมมากน้อยเพียงไร ฉะนั้น การจัดวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ จึงขึ้นอยู่กับความจำเป็นของสังคมนั้น ๆ

Clark Wissler ได้จัดประเภทของวัฒนธรรมไว้ในหนังสือ Man and Culture ว่า วัฒนธรรมมี 9 ประเภทด้วยกัน คือ

1. คำพูด: หมายถึงภาษา ระบบการเขียน ฯลฯ (Speech)
2. สิ่งที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ (material traits) แยกออกเป็น.-
 - 2.1 อาหารและการรับประทานอาหาร
 - 2.2 ที่อยู่อาศัย
 - 2.3 การคมนาคมและการขนส่ง
 - 2.4 เครื่องแต่งกาย
 - 2.5 เครื่องมือ เครื่องใช้
 - 2.6 อาวุธยุทโธปกรณ์
 - 2.7 อาชีพและอุตสาหกรรม

⁶สุชีพ ปุญญานุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, (พระนคร, สำนักพิมพ์ประพาสต์, 2500), น.14

8. ศิลปะ (Art) แยกออกเป็น.-
 - 3.1 การแกะสลัก
 - 3.2 การระบายสี
 - 3.3 การวาดเขียน
 - 3.4 ดนตรี ฯลฯ
4. นิยายปรัมปรา และความรู้วิทยาการต่าง ๆ (Mythology and Scientific knowledge)
5. การปฏิบัติทางศาสนา (Religious practice) แยกออกเป็น.-
 - 5.1 แบบพิธีกรรม
 - 5.2 การปฏิบัติต่อคนเจ็บ
 - 5.3 การปฏิบัติต่อคนตาย
6. ครอบครัวและระบบทางสังคม (Family and social system) แยกออกเป็น.
 - 6.1 แบบการแต่งงาน
 - 6.2 วิธีนับวงศ์ญาติ
 - 6.3 การรับมรดก
 - 6.4 เครื่องควบคุมทางสังคม เช่น ระเบียบข้อบังคับ
 - 6.5 กีฬาและการเล่นต่าง ๆ
7. ทรัพย์สินสมบัติ (Property) แยกออกเป็น.-
 - 7.1 สหกรณ์ทรัพย์ ทรัพย์เคลื่อนที่ได้, อสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์เคลื่อนที่ไม่ได้
 - 7.2 มาตรฐานการตีราคา และแลกเปลี่ยน
 - 7.3 การค้า
8. รัฐบาลและการปกครอง (Government) แยกออกเป็น.-
 - 8.1 รูปลักษณะทางการเมือง
 - 8.2 กระบวนการเกี่ยวกับศาลและกฎหมาย
9. การสงคราม (War)

⁷ สุชีพ ปุญญานุภาพ, อ่างแก้ว (เรื่องเดียวกัน), น.136-138

Joseph S. Roucek and Roland L. Warren, *Sociology - An Introduction*, (New Jersey, Littlefield, Adams & Co., 1963), p.15

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่เราใช้ในการเกี่ยวข้องกับสังคม ซึ่งมีความสลับซับซ้อน และรายละเอียดดังกล่าวและต่อไปนี้จะกล่าวถึงวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีระบบแยกพฤติกรรมที่แต่ละฝ่ายจะพึงปฏิบัติต่อกันอย่างเด็ดขาด โดยพิจารณาจากภาวะของผู้ใช้วัฒนธรรมแต่ละประเภท ฉะนั้น ในการศึกษาวัฒนธรรมต่อไปนี้จะ เป็นวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากที่เราเคยทราบกันมา วัฒนธรรมดังกล่าวนี้ คือวัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัย (Secular culture) อันเป็นวัฒนธรรมด้านโลกียวิสัย เป็นวัฒนธรรมสำหรับชาวบ้านผู้ครองเรือน อีกประเภทหนึ่ง คือวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย (Sacred culture) อันเป็นวัฒนธรรมสำหรับนักบวช ซึ่งมุ่งถึงความเคร่งครัดด้านความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ทั้งที่มีเหตุผล และไม่มีเหตุผลเป็นประการสำคัญ วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ จะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

วัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัย

(Secular Culture)

1. ลักษณะทั่วไป

วัฒนธรรมประเภทนี้ เป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากผลแห่งความเจริญทางสังคมของมนุษย์เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมในระบบอุตสาหกรรม และสังคมที่มีความก้าวหน้าด้าน Technology ซึ่งมีลำดับขั้นตอนที่กันไปตามลักษณะความเจริญของสิ่งเหล่านี้ วัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัยนี้ จัดเป็นพฤติกรรมทางสังคมประเภทหนึ่ง ซึ่งแยกต่างหากจากศาสนา หรือตรงข้ามจากศาสนา หรือพูดง่าย ๆ ก็คือพฤติกรรมอันแสดงให้เห็นความเป็นอยู่ของชาวบ้านนั่นเอง

รูปแบบแห่งการดำรงชีพที่เกิดขึ้นเพราะอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ กิติ อิทธิพลของความเจริญด้าน Technology กิติ สิ่งเหล่านี้เป็นต้น ล้วนเป็นตัวการให้พฤติกรรมของมนุษย์ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสังคมนั้น ๆ

ในยุคก่อน ๆ หรือในยุคศักดินาบรรพ์ พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ จะขึ้นอยู่กับอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์เอง มนุษย์ถูกศาสนาควบคุมทุกกระบวนการ ศาสนาจึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้ ทั้งนี้เพราะมนุษย์ยังไม่มีโอกาสพัฒนาแนวความคิดของตนโดยการมีระบบความคิดที่เป็นอิสระ ดังนั้น พฤติกรรมต่าง ๆ ของสังคมจึงขึ้นอยู่กับศาสนาที่จะกำหนดให้โดยปริยาย

การพัฒนาสังคมกิติ ความเจริญทางโลกกิติ ทำให้มนุษย์มองเห็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ความเจริญด้านสติปัญญาของมนุษย์กิติ ความมีเหตุผลด้านความคิดของมนุษย์กิติ ขึ้นอยู่กับระบบความคิดที่เกิดจากความไวของสมองมนุษย์ อันทำให้มนุษย์ค่อยรู้จักคิดตามหลักเหตุผล รู้จักดัดแปลงและปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมมากขึ้น และในบางวัฒนธรรม ก็ถอนตัวเองออกจากค่านิยมเดิมเพื่อให้เป็นอิสระในการดำเนินชีวิต ในขณะเดียวกันระบบทางศาสนา ก็ยังไม่มีมีการดัดแปลงแก้ไขคำสอนให้ดีขึ้นหรือประณีตขึ้น แม้จะมีการแก้ไขดัดแปลงอยู่บ้าง ก็เป็นไปอย่างเชื่องช้า จนเกือบจะไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงเลยก็มี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระบบความเชื่อที่มีอยู่เดิม ชื่อนี้เอง เป็นเหตุทำให้มนุษย์มองเห็นความล้าหลังของศาสนา อันกลายเป็นช่องโหว่ที่เปิดโอกาสให้มนุษย์นำไปเป็นแนวความคิดที่ดัดแปลงแก้ไขศาสนา อันเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อถือศาสนาในรูปแบบใหม่ขึ้น

ความแตกต่างด้านพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักบวชกับผู้ครองเรือน ต่างก็มีพฤติกรรมเป็นของตนเอง อันทำให้สามารถมองเห็นความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดมากยิ่งขึ้นและต่อมาก็มีการแยกพฤติกรรมกันเด็ดขาด โดยเป็นไปตามแบบแห่งการดำรงชีพของแต่ละฝ่าย ฉะนั้น วัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัย จึงถือเป็นรูปแบบแห่งพฤติกรรมรูปแบบหนึ่งที่มนุษย์ยอมรับ และนำมากำกับพฤติกรรมของตนๆ

George A. Lundberg และคณะ ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัยไว้ในหนังสือ *Sociology*⁸ โดยได้กล่าวถึงพฤติกรรมของคฤหัสถ์วิสัยในทำนองว่า วัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัยนั้น ถือเป็นข้อตกลงที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางของบรรดาพวกที่ศึกษาสังคมวิทยา-ศาสนาน่า เป็นแนวทางศาสนาที่มีขอบเขตกว้างขวางในสังคมระดับต่าง ๆ ของชาวตะวันตก และยังเป็น การเสริมความเป็นคฤหัสถ์วิสัยในด้านกระบวนการที่มีความเป็นธรรมชาติของสากลจักรวาล และยังเป็น การลดความเชื่อถือด้านเทววิทยาและสิ่งลึกลับ (Mythical one) อีกด้วย

ความเป็นคฤหัสถ์วิสัย เป็นพฤติกรรมการดำรงชีพประเภทหนึ่งที่พยายามสลัดจากอิทธิพลศาสนา และเป็นวิธีการหนึ่งที่พยายามทำให้ปรากฏออกมาในวิถีทางต่าง ๆ โดย-

1. ทำลายความเชื่อในลักษณะให้ดูและโทษ (sanotion) ที่เกี่ยวกับสภาวะเหนือธรรมชาติที่เข้าครอบงำในทุกชีวิตที่ผูกพันอยู่กับสังคมและศาสนา เช่น ไม่แสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ถือว่าไม่ก่อให้เกิดโทษภัยแต่ประการใด
2. มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของศาสนามากขึ้น โดยเฉพาะในด้านสาธารณศึกษา โดยพยายามสร้างบทบาทใหม่ทางศาสนาขึ้นมา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลง
3. ตัดอำนาจศาสนาที่ผูกพันอยู่กับวงการธุรกิจหรือรัฐให้มากที่สุด โดยไม่ให้ศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องเลย
4. ลดความเชื่อถือต่าง ๆ ทางศาสนาลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อที่ผูกพันอยู่กับสภาวะเหนือธรรมชาติ
5. พยายามสร้างแนวโน้มด้านผลผลิตทางศาสนา ให้ตรงกับเป้าหมายที่แท้จริง อันเป็นวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของศาสนา

⁸George A. Lundberg and Others, *Sociology*, 4th ed., (A Harper International edition, Harper & Row, 1968), p.211

6. แยกประสบการณ์ความเคชินขึ้นพื้นฐานทางศาสนาของมนุษย์ออกจากศาสนาให้มากขึ้น เช่น การเกิด การแต่งงาน และความตาย เป็นต้น โดยถือว่าภาวการณ์เหล่านี้ เป็นเรื่องของสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติ ไม่ใช่อิทธิพลที่เกิดจากความเชื่อของศาสนาโดยไร้เหตุผล

7. มนุษย์จะผูกพันเกี่ยวข้องกับกิจกรรมฝ่ายโลกียวิสัยมากขึ้น โดยมีค่านิยมแบบชาวบ้าน ความมีหน้ามีตา ความมีเกียรติจากสังคม เป็นต้น

จากลักษณะดังกล่าวของวัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อทางศาสนา จะมีแนวโน้มในด้านความมีเหตุผล และความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตมากขึ้น โดย.-

ก. พยายามลดความเชื่อที่มีต่อสภาวะเหนือธรรมชาติที่มีมาแต่เดิมออกไป

ข. ยึดเหตุผลประกอบความเชื่อ และถือเป็นแนวทางดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันมากขึ้น

ค. การดำเนินชีวิตของมนุษย์ มีกฎเกณฑ์มากขึ้นกว่าเดิม เข้าลักษณะตามหลักตรรก-
นิตินัย (Rational legal)

2. ความหมายของวัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย

วัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย เป็นพฤติกรรมของสังคมที่เกิดขึ้นจากผลการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมสังคมรูปแบบหนึ่ง ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยอิทธิพลวิวัฒนาการ อันสืบต่อพฤติกรรมติดตัวที่มีอยู่เดิม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไป โดยใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลงนานและเป็นพฤติกรรมที่มักจะถูกนำมาใช้เสมอ ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับศาสนาอีกด้วย⁹

วัฒนธรรมประเภทนี้ เรามักเรียกกันเสมอว่าพฤติกรรมด้าน "โลกียวิสัย" อันหมายถึง รูปแบบพฤติกรรมด้านความเป็นอยู่แบบชาวบ้าน ซึ่งเป็นพฤติกรรมประเภทหนึ่งที่แยกเด็ดขาดจากพฤติกรรมทางศาสนา มีรูปแบบตรงข้ามกับศาสนา หรือจะพูดอีกแบบหนึ่งก็ว่า วัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย เป็นพฤติกรรมรูปแบบหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม แม้จะแยกเด็ดขาดจากศาสนา

⁹Jame Drever, *Dictionary of Psychology*, (ELBS, 1968), p.261

แล้วก็ตาม แต่ก็ยังได้รับอิทธิพลจากสถาบันศาสนาและสัญลักษณ์ทางศาสนา¹⁰ จริงอยู่ การแยกนั้น มิใช่จะจงใจยกเลิกวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อสร้างวัฒนธรรมใหม่ แต่เป็นการแยกโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะนำพฤติกรรมบางประเภทมาใช้ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์นั่นเอง และในการแยกพฤติกรรมนั้น เป็นการแยกพฤติกรรมโดยการนำเอาพฤติกรรมบางอย่างทางศาสนามาใช้ร่วมด้วย เพื่อเป็นเครื่องแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม

3. การเกิดวัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัย

สืบเนื่องมาจากความเจริญด้าน Technology และในด้านวัตถุธรรม มนุษย์มีการสร้างสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ และรับสิ่งประดิษฐ์นั้นมาสนองความประสงค์ของสังคม และทำให้สังคมได้รับรูปแบบทางพฤติกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง อันแตกต่างจากพฤติกรรมดั้งเดิม ซึ่งส่วนมากจะผูกพันอยู่กับศาสนา เมื่อรับวัฒนธรรมประเภทนี้มาแล้ว ยอมรับรูปแบบพฤติกรรมนั้น ๆ และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของคฤหัสถ์วิสัยนั้น โดยเกี่ยวโยงไปถึงหลักการ 2 ประการ¹¹ ด้วยกัน คือ.-

3.1 ลดความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลง โดยเห็นว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นตัวการที่สร้างความมั่งงาย และเป็นความเชื่อที่ไร้สาระ ปราศจากเหตุผล อันเป็นพฤติกรรมด้านความเชื่อที่สืบเนื่องมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์

3.2 ในด้านความคิดของมนุษย์ วิวัฒนาการของมนุษย์เอง ทำให้มนุษย์มีความคิดเป็นของตนเองมากขึ้น โดยการรู้จักใช้เหตุผลประกอบแนวความคิดมากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเจริญด้านต่าง ๆ ของโลก มนุษย์จึงรู้จักนำเหตุผลมาประกอบความคิดของตน

เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่า ความเป็นไปด้านวัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัยนั้น จะเป็นเรื่องที่ไม่ผูกพันอยู่กับศาสนาเลย แต่เป็นการดำเนินไปตามพัฒนาการในตัวของมันเอง จริงอยู่ การเกิดวัฒนธรรมประเภทนี้ แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาเลยก็จริง แต่ก็ถือว่า

¹⁰Mavis Hiltunen Biesanz and John Biesanz, *Introduction to Sociology*, 3rd ed., (U.S.A., Prentice-Hall, Inc., 1978), p.357 อ้างถึง Peter L. Berger, *The Sacred Company; Elements of A Sociological Theory of Religion*, (Garden City, N.Y., Double Day 1967), Religion as Man's attempt to locate his life in an ultimately meaningful order.

¹¹Thomas F. O'Dea, *The Sociology of Religion*, (New Delhi, Prentice-Hall of India, Private Ltd., 1969), p.87-88

ศาสนาเป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมประเภทนี้สามารถขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง นั่นก็คือวัฒนธรรมประเภทนี้ จะไม่ติดอยู่กับบทบาทของศาสนา เป็นวัฒนธรรมที่เป็นตัวของตัวเอง เมื่อเป็นดังนี้ วัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัยจึงก้าวหน้าแพร่หลายออกไปโดยไม่หยุดยั้ง

3.3 สัญชาตญาณของมนุษย์เอง แม้มนุษย์จะแยกตัวพฤติกรรมมาจากศาสนาแล้วก็ตาม แต่ความผูกพันที่มีอยู่ต่อกันบางอย่าง ทำให้มนุษย์ยอมรับพฤติกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา มาใช้ในรูปร่างต่าง ๆ ทั้งนี้ มีสาเหตุต่าง ๆ มากมาย พอประมวลได้ ดังนี้.-

3.3.1 ต้องการความอยู่รอดของมนุษย์เอง สัญชาตญาณอย่างหนึ่งของมนุษย์คือ ความต้องการความอยู่รอดในสังคม มนุษย์จะพยายามทุกวิถีทางที่จะหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาสนองความประสงค์ของตน เช่น การบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้ได้รับสิ่งที่พึงปรารถนาตามความต้องการของสังคม เป็นต้น

3.3.2 ค่านิยมทางสังคม กิจกรรมบางอย่างที่มนุษย์นำมาใช้ในสังคม ซึ่งถือเป็นค่านิยมทางสังคม โดยถือความมีหน้ามีตาอันเป็นที่ยอมรับกันภายในสังคมนั้น ๆ เช่น การนิยมพระเครื่องรางของขลัง เป็นต้น

3.3.3 ผลทางจิต มนุษย์เมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ อาจหาทางออกโดยอาศัยผลจากการกระทำทางศาสนาก็ได้ เช่น การรตนน้ำมนต์ การสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น

3.3.4 ผลตอบแทน สัญชาตญาณของมนุษย์มีความกระตือรือร้นที่ได้รับผลตอบแทนต่อการกระทำของตนก็ดี คาดว่าจะได้รับก็ดี แทนที่จะถือว่าเป็นผลความสามารถของตน กลับยกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่สามารถมองเห็นตัว ให้เป็นผู้มีพระเดชพระคุณกับตน

4. สาเหตุการเกิดวัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัย

การเกิดวัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัย ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมที่เคยปฏิบัติมาในอดีต เมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนั้น ขึ้นอยู่กับสาเหตุดังนี้.-

4.1 พฤติกรรมดั้งเดิมของสังคม ถือเป็นตัวแบบทางพฤติกรรมประเภทหนึ่ง อันเกิดจาก.-

4.1.1 พฤติกรรมติดตัว อันเป็นความเคยชินที่มีอยู่แต่เดิมแล้ว การเป็นสมาชิกของวัฒนธรรมประเภทนี้ ถือว่าเป็นเองโดยธรรมชาติ หรือเป็นสมาชิกโดยไม่รู้ตัว

4.1.2 ค่านิยมเดิม โดยการยึดมั่นถือมั่นในค่านิยมดั้งเดิม จะโดยการมีทัศนคติหรือความเคยชินที่มีอยู่เดิมก็ตาม ถือว่าเป็นสาเหตุของวัฒนธรรมประเภทนี้ประการหนึ่ง

4.1.3 พฤติกรรมสืบเนื่องระหว่างใหม่กับเก่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเก่ากับใหม่ โดยการถ่ายทอดกัน

4.2 ความเปลี่ยนแปลงทางศาสนา ถือว่าศาสนาเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัย.-

4.2.1 ระบบศาสนา ซึ่งเป็นระบบดั้งเดิม และเป็นตัวการสำคัญในการเปลี่ยนแปลง

ก. ความเป็นไปภายในศาสนาเอง เช่น ความคงที่ของระบบศาสนา ความย่อหย่อนต่อหลักคำสอนทางศาสนาของนักบวช เป็นต้น

ข. ด้านคำสอน สวากไม่พัฒนาหลักคำสอนให้เข้ากับสังคมได้

ค. พฤติกรรมทางศาสนา ยังคงเป็นพฤติกรรมที่ติดในค่านิยมทางสังคม คือความศักดิ์สิทธิ์อยู่ อันขัดกับความเจริญของสังคม และความเป็นจริงของเหตุการณ์

4.2.2 นักบวชหรือสาวกในศาสนา ถือว่ามีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงความเชื่อถือทัศนคติของสังคมมาก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มักจะมีสาเหตุมาจาก

ก. ความเป็นไปในศาสนาเอง ซึ่งได้แก่การแสดงพฤติกรรมของนักบวชหรือสาวกในศาสนา นั้น ๆ ยังสมควรหรือเหมาะสมกับบทบาทหรือไม่

ข. ความใจแคบของศาสนาเอง มักจะเกิดจากการที่สมาชิกของศาสนา ไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกอันเหมาะสมกับสภาวะของสังคม ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกนั้น เกิดจากความเจริญของสังคมเอง

ค. การไม่พัฒนาในด้านต่าง ๆ ของศาสนาเอง ทั้งนี้อาจเกิดจาก

- ความไม่สามารถอยู่ในภาวะผู้นำในสังคม โดยปล่อยให้ระบบศาสนา ล้าหลัง ต้องเดินตามสังคม

- ความล้าหลังของระบบศาสนา นั่นก็คือการไม่รู้จักพัฒนาศาสนา ในด้านต่าง ๆ ให้อยู่ในฐานะผู้นำสังคมเหมือนเดิม

- ผู้นำศาสนายังติดในค่านิยมดั้งเดิมที่เคยได้รับมาในยุคหนึ่ง แต่ความเจริญของสังคม มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งผิดตรงข้ามกับทางศาสนาที่ยังพอใจอยู่กับทัศนคติดั้งเดิมอยู่ นั่นคือการรักษาบทบาทเก่าอยู่

4.2.3 สังคมภายนอก เป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดย

- เข้าไปมีอิทธิพลในศาสนา
- การรับความเจริญจากภายนอก

5. การขยายตัวของวัฒนธรรมคฤหัสถวิสัย

ดังได้กล่าวแล้วว่า การเกิดวัฒนธรรมคฤหัสถวิสัยนี้ เป็นผลมาจากความเจริญของสังคม มนุษย์มองเห็นความเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทของตนเอง ทำให้สามารถปรับตัวเอง และขยายบทบาทให้กว้างขวางออกไป การที่วัฒนธรรมประเภทนี้ สามารถปรับตัวเอง ก็ดี ขยายบทบาทให้กว้างขวางออกไปก็ดี ถือว่าเกิดขึ้นจากการดำเนินตามระบบของสังคม ที่เป็นทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความคิด และในด้านการเปลี่ยนแปลงตัวสังคมเองด้วย ทั้งนี้ เพราะถือเป็นเรื่อง.-

5.1 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของความคิด

5.2 กิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นมูลฐานของมนุษย์

5.3 โครงสร้างทางสังคม ตามผลแห่งวิวัฒนาการที่สืบเนื่องต่อ ๆ กันมา

ในสังคมเมืองที่กิจกรรมต่าง ๆ ทางโลกได้รับความนิยมนิยมรับอย่างกว้างและพัฒนาอย่างรวดเร็วนั้น ก็เนื่องมาจากพื้นฐานของโครงสร้างของสังคมเมืองนั้น มีการดำเนินตามด้านแนวความคิดที่สืบต่อจากขุมความคิดเดิม ทั้งนี้ เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปตามแนวความคิด การถ่ายทอดสืบต่อกันตามแนวแห่งเหตุผล (Rational) ตามหลักการข้อนี้ การพัฒนาสังคมที่ดี การพัฒนาเมืองที่ดี จะเริ่มต้นจากการติดต่อค้าขาย การแลกเปลี่ยนด้านแนวความคิดกัน จนทำให้สังคมค่อย ๆ เปลี่ยนแปลง กลายมาเป็นระบบอุตสาหกรรมตามขั้นพื้นฐาน ต่อจากนั้น จึงได้มีการพัฒนาในด้านการต่อต้านประเพณีดั้งเดิมขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ตามความประสงค์ของสังคม

การขยายตัวของวัฒนธรรมคฤหัสถวิสัยนั้น มีการขยายตัว 2 ทางด้วยกัน คือ.-

5.1 ทางตรง เป็นวิธีการขยายตัว โดย

5.1.1 การเข้าไปอบรม ปลูกฝัง ปลูกกลี อยู่กับวัฒนธรรมประเภทนั้น ๆ

5.1.2 ประสพการณ์ จากการได้มีประสพการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ แล้วยอมรับประสพการณ์นั้น ๆ

5.2 ทางอ้อม เป็นวิธีการรับ โดยผ่าน

5.2.1 จากบุคคลอื่น ซึ่งนำมาบอกเล่าให้ทราบตามความเป็นจริง

5.2.2 จากสื่อสารมวลชนทุกระบบ ซึ่งจะปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ กัน อันสามารถจูงใจให้ประพฤติปฏิบัติตามได้

จะเห็นได้ว่า การขยายตัวของวัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัยนี้ เป็นการขยายตัวโดยอาศัย การเปลี่ยนแปลง และยอมรับผลแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ มาเป็นแนว กำกับพฤติกรรม เช่น การรับเอาจังหวะดนตรีที่ร็องแรงของวัยรุ่น การรับประทานอาหาร ด้วยช้อนส้อมของคนไทย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมประเภทนี้ ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลง อยู่เรื่อย ๆ ไม่มีการหยุดนิ่ง เมื่อเป็นดังนี้ วัฒนธรรมประเภทนี้ จึงหาความแน่นอนของตัว มันเองไม่ได้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับ การยอมรับของสังคมนั่นเอง

วัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย (Sacred Culture)

1. ลักษณะทั่วไป

วัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย เป็นพฤติกรรมประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความลึกลับหรือความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากความเชื่อในลักษณะที่มีความจงรักภักดีต่อศาสนา เป็นวัฒนธรรมที่มีรูปแบบโดยเฉพาะของมันเป็นเอง มีความแตกต่างกันโดยรูปแบบที่ขึ้นอยู่กับอิสรภาพของศาสนาแต่ละศาสนา วัฒนธรรมประเภทนี้ เป็นพฤติกรรมเฉพาะกลุ่ม เฉพาะพวก

คำว่า บรรพชิตวิสัย นี้ เราแปลมาจากคำว่า Sacred ซึ่งหมายถึง ความศักดิ์สิทธิ์ เป็นภาวะชนิดหนึ่ง ซึ่งภาวะชนิดนี้ เป็นภาวะที่มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถจะเข้าถึงได้ ผู้จะเข้าถึงวัฒนธรรมประเภทนี้ได้ จะต้องเป็นบุคคลพิเศษ ซึ่งถูกสมมติให้อยู่ในภาวะที่สามารถจะติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประเภทนี้ได้ ซึ่งส่วนมากจะได้แก่พวกนักบวชในศาสนาประเภทเทวนิยม

เมื่อกล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมประเภทนี้ Durkheim¹² ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับลักษณะของวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย โดยคำนึงถึงประสบการณ์ที่มีต่อมวลมนุษย์ และยังได้จำแนกลักษณะอันเป็นส่วนประกอบที่เป็นตัวการสำคัญของวัฒนธรรมประเภทนี้ไว้หลายประการด้วยกัน คือ.-

1.1 เป็นแรงคิดที่เกิดจากสิ่งที่ได้ประสบมา ซึ่งเนื่องด้วยการรับรู้ หรือความเชื่อในเรื่องอำนาจ และพลัง (power and force)

1.2 บ่งลักษณะที่แสดงออกมาหลายนัยด้วยกัน ไม่ว่าจะการแสดงออกมานั้น จะแสดงออกมาในด้านเอกอำนาจ หรือพหุอำนาจ (ambiguity)

1.3 มีลักษณะสำคัญที่ใกล้เคียงกัน ซึ่ง Durkheim ได้อภิปรายไว้ มักจะพบความจริงที่ว่า Sacred นั้น :

¹²Thomas F. O'Dea, *The Sociology of Religion*, (Prentice-Hall, 1969), p.20-21

- ก. ไม่เกี่ยวกับความจริง (non-utilitarian)
- ข. ไม่ประกอบด้วยเหตุผล (non-empirical)
- ค. ไม่เกี่ยวกับความรู้ (does not involve knowledge)

1.4 มีลักษณะสนับสนุนส่งเสริมตัวเองให้เข้มแข็ง เป็นการปลุกฝังอำนาจ หรือพลังจิตให้ผู้นับถือเกิดความมั่นใจ (its supportive and strength-giving character)

1.5 ต้องการผู้เชื่อถือและเคารพบูชาที่ปรากฏอยู่ตามความรู้สึกของคนทั่ว ๆ ไป อันเกี่ยวกับเกณฑ์ทางด้านศีลธรรม และอาณัติทางจริยธรรม (it makes a demand on the believer worshiper)

2. ความหมายของวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย

มีนักปราชญ์ทางสังคมวิทยาศาสนาบางท่าน ได้อธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเภทนี้ไว้ เพื่อผลทางการศึกษา คือ.-

2.1 Emile Durkheim¹³ ได้ใช้คำว่า Sacred โดยเห็นว่า ศาสนาที่สัมพันธ์กับการขยายตัว (breaking points) นั้น ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในประสบการณ์ของมนุษย์มาก และยิ่งไปกว่านั้น ประสบการณ์ที่เป็นจุดขยายเหล่านี้ เรามักจะเรียกกันว่า “ประสบการณ์ทางศาสนา - Religious experience” โดยแสดงลักษณะออกมาในคุณลักษณะพิเศษ ที่สามารถบ่งถึงความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นที่มนุษย์มีอยู่ต่อวัฒนธรรมประเภทนี้ ซึ่งถือว่าเป็นประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (sacred) ประเภทหนึ่ง นอกจากนี้ Durkheim ยังให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า เป็นเรื่องของศาสนาโดยเฉพาะ ทั้งนี้ เพราะมุ่งที่ความขลังอันเป็นตัวการในการยึดถือด้านจิตใจที่จะช่วยให้เกิดความมั่นใจยิ่งขึ้น

2.2 James Drever ได้ให้นิยามคำ Sacred ตามทฤษฎีจิตวิทยาไว้ว่า “กันไว้ต่างหาก เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง. ตามปกติเกี่ยวกับศาสนา หรือเกี่ยวข้องกับเทพเจ้า หรือขึ้นอยู่กับศรัทธา”¹⁴ ซึ่งตามทฤษฎีนี้ จะเห็นว่าวัฒนธรรมประเภทนี้ มุ่งไปที่ด้านจิตใจเป็นสำคัญ คือความเชื่อทางศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ด้านความศักดิ์สิทธิ์ เป็นตัวการสำคัญ

¹³Thomas F. O’Dea, *Ibid.*, p.20-21

¹⁴James Drever, *Dictionary of Psychology*, (ELBS, 1968), p.254

2.3 ในทำนองเดียวกัน มีผู้ให้คำที่มีความหมายเหมือนกัน คือคำว่า “Holy” ซึ่ง Rudolf Otto เขียนไว้ในหนังสือ The idea of the Holy ว่า เพื่อวิเคราะห์ Sacred หรือ Holy ตามหัวข้อต่าง ๆ ซึ่งเขาพิจารณาแล้วเห็นว่าสมควรกว่าเรื่องเหล่านี้มาก เท่าที่เขาเคยค้นพบในเทววิทยาโปรเตสแตนต์เยอรมัน ในสมัยของเขาเอง¹⁵ เมื่อเป็นดังนี้ วัฒนธรรมบรรพชิต-วิสัยจึงมุ่งไปที่ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์เป็นประการสำคัญ เพราะเป็นพฤติกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่เหมาะสมสำหรับนักบวชโดยเฉพาะ อันเป็นการรักษาสถานภาพทางศาสนาไว้เป็นประการสำคัญ

อนึ่ง วัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย เป็นวัฒนธรรมที่เน้นในด้านค่านิยมที่เกิดขึ้นทางจิตใจของมนุษย์โดยตรง โดยเน้นความผูกพันทางจิตใจด้านความเชื่อทางศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นวัตถุประสงค์สำคัญ เมื่อเป็นดังนี้ จะทำให้เราเห็นว่า การยอมรับวัฒนธรรมประเภทนี้มากำกับพฤติกรรมนั้น เป็นการยอมรับรูปแบบของวัฒนธรรมรูปแบบนี้ มาใช้เป็นตัวกำหนดค่านิยมทางสังคมอีกด้วย

3. การนำมาใช้กับสังคม

วัฒนธรรมฝ่ายบรรพชิตวิสัยนี้ ส่วนมากจะถูกนำมาใช้กับสังคมในหลายรูปแบบด้วยกัน ตามนัยแห่งพฤติกรรมและวัตถุประสงค์ของสังคม โดยมีความมุ่งหมายที่ย้ำในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาเป็นสำคัญ ในที่นี้จะขอแบ่งวิธีการนำวัฒนธรรมประเภทนี้มาใช้ ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามรูปแบบของการนำมาใช้ ดังนี้.-

3.1 ด้านพฤติกรรม การใช้วัฒนธรรมบรรพชิตวิสัยในรูปของพฤติกรรมนี้ เป็นการใช้ที่มีปรากฏในหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งในรูปของพฤติกรรมปกปิด (covert behavior) และพฤติกรรมเปิดเผย (overt behavior) ในที่นี้จะขอแยกออกเป็นดังนี้

3.1.1 พิธีกรรม เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมรูปแบบหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นตามลัทธิอันเป็นที่ยอมรับนับถือกันในสังคมนั้น เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ รูปแบบต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ นั้น มักเป็นการแสดงออกในรูปแบบเช่นนี้ อันเป็นการแสดงออกทางไตรทวาร คือ

ก. ทางกาย ในรูปของการแสดงความเคารพ เช่นการกราบไหว้ ยืนตรงโค้งคำนับ เป็นต้น ในรูปของความเชื่อถือ ศรัทธา เช่น การทรมานกาย การทำทุกรกิริยา เป็นต้น

¹⁵Thomas F. O'Dea, *The Sociology of Religion*, (Prentice-Hall, 1967), p.19-21

ข. ทางวาจา เป็นการเปล่งวาจาที่แสดงออกในรูปของการกล่าว การสาธยาย พร่ำภาวนา เป็นต้น

ค. ทางใจ เป็นการแสดงออกในรูปของควมมีใจน้อมรำลึกถึงพระคุณหรืออิทธิปาฏิหาริย์ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การยี่ดถือ เป็นต้น อันเป็นเรื่องของความจงรักภักดีต่อสิ่งที่ยอมรับว่าศักดิ์สิทธิ์นั้น

3.1.2 ขนบธรรมเนียม เป็นพฤติกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ยึดมั่นกันในสังคมนั้น ๆ ขนบธรรมเนียมนี้ จะมีแบบอย่างเป็นของตนเองตามวัตถุประสงค์ของสังคม ในลักษณะเช่นนี้ ขนบธรรมเนียมประเภทเดียวกัน จึงมักจะมีรูปแบบต่างกันตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิศาสตร์

3.1.3 ประเพณี เป็นรูปแบบของพฤติกรรมอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมุ่งแบบแผนแห่งการแสดงออกเป็นประการสำคัญ การแสดงออกในรูปของประเพณีนี้ ส่วนมากจะปรากฏตามกาลและโอกาส ทั้งของสังคมและบุคคล เช่น

ก. ประเพณีทางสังคม เป็นเรื่องที่คนในสังคมนั้นต่างร่วมแสดงออกตามวาระ เป็นเรื่องของคนหมู่มาก เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

ข. ประเพณีส่วนบุคคล เป็นเรื่องเฉพาะของบุคคล ไม่ทั่วไปแก่คนกลุ่มอื่น เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การโกนจุก การนับถือเครื่องราง เป็นต้น

3.1.4 วัฒนธรรม เป็นเรื่องของการแสดงออกทางพฤติกรรมร่วมกันของสังคมนั้น ๆ มีรูปแบบแห่งการแสดงออกในรูปปรอยเดียวกัน (ดูเรื่องวัฒนธรรมประกอบด้วย)

3.1.5 ศาสนพิธี เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่จัดทำขึ้นตามลัทธิความเชื่อถือ เพื่อความขลังของลัทธิความเชื่อทางศาสนาของตน การใช้วัฒนธรรมในรูปของศาสนพิธีนี้ จัดเป็นการแสดงออกตามความประสงค์ของสังคมนั้น โดยมุ่งความศักดิ์สิทธิ์ และสำเร็จกิจทางกรรมวิธีเป็นประการสำคัญ

3.1.6 สถานภาพและบทบาททางศาสนา เป็นรูปแบบของพฤติกรรมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการแสดงออกตามสถานภาพของสมาชิกสังคม การแสดงบทบาทในรูปแบบนี้ ขึ้นอยู่กับสถานภาพเป็นประการสำคัญ เช่น นักบวช ศาสนิก เป็นต้น ต่างก็มีสถานภาพต่างกัน และแต่ละฝ่ายก็แสดงบทบาทแตกต่างกันไปด้วย

3.1.7 ในสังคมล้าหลัง (under developing society) หรือในสังคมที่กำลังพัฒนา (developing society) รวมถึงสังคมดึกดำบรรพ์ด้วย ความเชื่อถือทางศาสนา จะเน้นหนักไปที่พิธีกรรม อันเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมรูปแบบหนึ่ง การที่สังคมยอมรับศาสนา

ในรูปของพฤติกรรมนั้น ถือว่าเป็นการยอมรับในลักษณะของสังคมที่ล่าหลัง โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล

3.2 การปลดอบประโลมใจ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมประเภทหนึ่ง เมื่อประสบปัญหา มักจะหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยตัวของตัวเอง การแก้ปัญหาของมนุษย์นั้น มักจะเข้าหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบุคคลอื่นใดที่คิดว่าจะสามารถช่วยบรรเทาความทุกข์ของตนได้ เพื่อให้เกิดความเบาใจ ซึ่งวิธีการเหล่านี้ พอจะแยกออกได้ ดังนี้.-

3.2.1 การระบายทุกข์ทางใจกับผู้อื่น อันเป็นการระบายความทุกข์ที่มีอยู่ภายในจิตใจของตน เรียกว่าความกลัดกลุ้ม ให้ผู้อื่นได้รับรู้ เป็นลักษณะคล้ายกับต้องการให้ผู้อื่นช่วยระบายความทุกข์ไปด้วย เช่น การสารภาพบาปกับนักบวช การปรึกษาหมอดู เป็นต้น วิธีการเช่นนี้ เป็นวิธีการทางจิตวิทยาประเภทหนึ่ง ในลักษณะของการปลดอบประโลมใจ

3.2.2 การทำพิธีบางอย่าง เพื่อความเบาใจของตนเอง วิธีการเช่นนี้ เป็นวิธีการที่เกิดขึ้น ทั้งโดยคำแนะนำจากผู้อื่น และทั้งเป็นการยินยอมของตนเอง เช่น การรดน้ำมนต์ การสะเดาะเคราะห์ การเสียบบาล การล้างชวย เป็นต้น

3.2.3 การตั้งความหวังเป็นเป้าหมาย วิธีการนี้เป็นการปลดอบประโลมใจวิธีการหนึ่ง โดยมีความหวังเป็นที่หมาย เช่น การตรวจโชคชะตาราศีจากหมอดู การสะเดาะเคราะห์ ด้วยคิดว่าตนมีเคราะห์กรรม เป็นต้น ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ บางประเภท เพื่อปลดอบประโลมใจตนเองว่า มีความหวังรออยู่เบื้องหน้า เป็นต้น

3.3 รักษาค่านิยม การใช้วัฒนธรรมรูปแบบนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

3.3.1 รักษาความศักดิ์สิทธิ์ของวัฒนธรรมประเภทนี้ ให้คงรูปแบบอยู่ตลอดไป เพื่อให้เป็นที่นิยมของสังคม และถ่ายทอดต่อไปสู่สังคมอื่นอีกด้วย เช่น การมีศาลพระภูมิไว้ประจำบ้าน การนิยมเล่นเครื่องรางของขลัง การนิยมเล่นว่านสมุนไพร เป็นต้น

3.3.2 รักษาความสูงส่งด้านสถานภาพของผู้รักษาค่านิยมของวัฒนธรรมประเภทนี้ เพื่อให้คงความศักดิ์สิทธิ์ไว้ โดยถือว่าการแสดงออกนั้น เป็นเรื่องของผู้ประกอบพิธีกรรม เช่น พ่อมด หมอผี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความขลังความศักดิ์สิทธิ์ขึ้น จึงได้พยายามรักษาสถานภาพของตนไว้ให้คงอยู่สืบไป

3.4 อนึ่ง ในเรื่องการนำวัฒนธรรมบรรพชนมาใช้ในสังคมนั้น จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ 6 ประการ¹⁶ ด้วยกัน.-

3.4.1 มักอ้างอำนาจเบื่องบน (Authority) เป็นการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่สามารถจะมองเห็นได้ โดยการสมมติสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาเป็นที่พึ่ง ที่ยึดถือทางใจ

3.4.2 มีการกำหนดพิธีกรรมขึ้น (Ritual) เป็นการสร้างรูปแบบทางพฤติกรรมที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมของสังคม โดยมีการกำหนดรูปแบบทางพฤติกรรมด้านพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ของสังคม

3.4.3 มีการแก่งความจริง (Speculation) เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมโดยการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของสังคม โดยการแก่งความจริงหรือคาดคะเนในลักษณะที่ว่า หากแสดงออกทางพฤติกรรมอย่างนั้นอย่างนี้แล้ว จะเกิดผลตอบสนองตามที่คาดคิดไว้

3.4.4 การสร้างประเพณีขึ้นมา (Tradition) เป็นการสร้างระบบพฤติกรรมหมู่ขึ้น โดยถือว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ต้องมีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ เพื่อควบคุมพฤติกรรมของสังคม โดยการกำหนดคุณหรือรางวัลในการกระทำความดี และโทษในการฝ่าฝืนพฤติกรรมสังคมขึ้น

3.4.5 ผลการกระทำทุกอย่างขึ้นอยู่กับพระเดชและพระเมตตาคุณของพระเจ้าเบื่องบน (The concept of God's sovereignty and grace) โดยยึดถือว่าการกระทำทุกอย่างมีพระเจ้าเบื่องบน ซึ่งถือกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นผู้คอยให้ผลของการกระทำในรูปของคุณและโทษแก่ผู้ปฏิบัติตาม และฝ่าฝืนการปฏิบัตินั้น ๆ

3.4.6 ลึกลับ (Mystery) ในเรื่องวัฒนธรรมบรรพชนวิสัยนั้น ถือความลึกลับเป็นเกณฑ์สำคัญ โดยยึดถือว่าการปฏิบัติต่าง ๆ นั้น มีสิ่งลึกลับแฝงอยู่เบื้องหลังการกระทำนั้นคือ มนุษย์ยึดในสิ่งที่ไม่สามารถจะมองเห็นได้ และไม่สามารถจะพิสูจน์ได้

4. รูปแบบของวัฒนธรรมบรรพชนวิสัย

รูปแบบของวัฒนธรรมประเภทนี้ เป็นการแสดงออกในด้านความเคารพเชื่อถือนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง ในที่นี้ขอจัดแบ่งรูปแบบแห่งความเชื่อที่ผูกพันต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ 3 ประการ คือ

¹⁶Huston Smith, *Religion of Man*, (A Mentor Book, Publishing by the New American Library, 1960),

4.1 ความเชื่อที่ผูกพันอยู่กับรูปเคารพ อันเป็นการติดอยู่กับรูปเคารพ โดยคิดว่ารูปเคารพนั้นเป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีใจระลึกอยู่เสมอว่ารูปเคารพนั้นเป็นตัวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทวรูป หรือศาสนสถาน เป็นต้น ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ใครจะล่วงละเมิดล่วงเกินมิได้ หากผู้ใดละเมิด ถือว่าจะต้องมีอันเป็นไป เป็นต้น

4.2 ความเชื่อที่ผูกพันอยู่กับวิญญาณ โดยมีความเชื่อว่าวิญญาณของผู้ที่คุ้นเคยกันหรือรู้จักกัน เช่น วิญญาณของบรรพบุรุษ จะช่วยให้พ้นภัยพิบัติได้ ความเชื่อในรูปนี้ยังผูกพันไปถึงผู้ทำพิธีเกี่ยวกับวิญญาณอีกด้วย เช่น พ่อมด หมอผี ตลอดจนศาลพระภูมิ เป็นต้น

4.3 ความเชื่อในเรื่องสภาวะเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างมโนภาพเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ โดยการยอมรับปรากฏการณ์นั้นว่า เกิดจากการบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออิทธิฤทธิ์ของเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์ แล้วยอมรับปรากฏการณ์นั้น ๆ ไว้ในความรู้สำนึกกว่าปรากฏการณ์เหล่านั้นเกิดจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาล

5. การเกิดวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย

การเกิดวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัยนี้ มีการเกิดขึ้นหลายลักษณะด้วยกัน พอจำแนกได้ดังนี้.-

5.1 สภาวะเหนือธรรมชาติ มนุษย์อยู่ใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมอันเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นสภาพแวดล้อมตัวเองอยู่ และไม่เข้าใจสภาพแวดล้อมนั้น เมื่อถูกอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมครอบคลุมนอยู่ จึงคิดว่าอิทธิพลเหล่านั้นเป็นทิพยอำนาจที่คอยบันดาลให้เป็นไป ตนจึงได้รับอิทธิพลเหล่านั้น

5.2 ความเชื่อถือที่มีอยู่เดิม เป็นความเชื่อถือที่ฝังติดอยู่กับพฤติกรรมอันเกิดจากความจงรักภักดีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเกิดวัฒนธรรมประเภทนี้ ยากต่อการดัดแปลงแก้ไข หากจะมีการแก้ไข ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน จึงถือเป็นวัฒนธรรมที่ฝังอยู่กับพฤติกรรมอันเกิดจากความเคยชินที่ปฏิบัติจนติดเป็นนิสัย

5.3 ทศนคติ เป็นปฏิกิริยาที่ส่งผลด้านบวกในรูปของการยอมรับผลอันนั้น ทศนคตินี้เป็นตัวการที่ยอมรับพฤติกรรมนั้น ๆ เช่น การมีทศนคติว่า ชายสามโบสถ์ หญิงสามผัวไม่ควรคบ หรือบางยุคบางสมัย มีการรังเกียจอาชีพร้องรำทำเพลง เป็นต้น

5.4 คำนิยม เป็นการยอมรับผลที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจของตนเอง การเกิดวัฒนธรรมรูปนี้ เป็นการเกิดโดยการปลูกฝังเพื่อให้เกิดความเคยชิน อันจะเป็นพฤติกรรม

ที่ใช้เป็นปทัสสถานทางสังคมต่อไป

5.5 ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นการแสดงออกโดยปราศจากกฎเกณฑ์บังคับ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็พยายามสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมา โดยไม่ต้องคำนึงว่ากฎเกณฑ์นั้นถูกต้องหรือชอบธรรมหรือไม่

5.6 การแสวงหาความอยู่รอด เป็นการเกิดวัฒนธรรมด้านบรรพชิตวิสัยอีกรูปแบบหนึ่ง โดยยึดผลแห่งการอยู่รอดเป็นประการสำคัญ การเกิดวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัยรูปแบบนี้ ไม่คำนึงถึงเหตุผล แต่คำนึงถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากความเชื่อว่าจะต้องปลอดภัย เช่น การสะเดาะเคราะห์ การรคน้ำมันต์ การเสียกบาล เป็นต้น

5.7 การหวังผลตอบแทน เป็นการแสดงออกโดยหวังผลจากการกระทำนั้น ๆ เป็นประการสำคัญ ไม่ว่าผลนั้น ๆ จะปรากฏในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม ทั้งนี้ เป็นการตั้งความหวังเอาไว้ว่า จะได้รับผลตอบแทนเช่นนั้น ๆ เป็นต้น

คำถามประจำบทที่ 10

1. จงอธิบายคำว่า “วัฒนธรรม” มาโดยสังเขป และวัฒนธรรมนั้นมีความจำเป็นนักหรือที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม ขอเหตุผล
2. จงเปรียบเทียบความแตกต่างของวัฒนธรรมคฤหัสถ์วิสัยกับวัฒนธรรมบรรพชิตวิสัย ฯ
3. ตามนัยแห่งสังคมศาสตร์ ถือว่า วัฒนธรรมเป็นสาขาหนึ่งของสังคมวิทยา ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ?
4. อธิบายคำเหล่านี้
 1. คติธรรม
 2. เนติธรรม
 3. วัตถุธรรม
 4. สหธรรม
 5. คุณธรรม
 6. ศิลปะ
 7. อาวุธยุทธภัณฑ์
 8. วินัยบวงส์ญาติ
 9. การรับมรดก
 10. อสังหาริมทรัพย์
5. อะไรเป็นปัจจัยให้วัฒนธรรมขยายตัวออกไป และการขยายตัวนั้น มีผลอย่างไรต่อวัฒนธรรม?